

DRZEĆ (85) *vb impf*

W inf: drzeć. *W formach praet i con:* darł, darł-, darł-. *W formie impers darto.*

inf drzeć (12). ◇ *praes 1 sg* drę (11). ◇ *2 sg* drzesz (3). ◇ *3 sg* drze (18). ◇ *1 pl* drz(e)my (1). ◇ *2 pl* drzecie (4). ◇ *3 pl* drą (13). ◇ *praet 2 sg m* darłeś (1). ◇ *3 sg m* darł (1). ◇ *3 pl m pers* darli (4). *m an* darły (2). ◇ *imp 2 sg* drzy (2). ◇ *con 2 sg m* byś darł (2). ◇ *3 sg m* by darł (4). *f* by darła (1). ◇ *3 pl m pers* by darli (2). ◇ *impers darto* (1). ◇ *part praes act* drąc (3).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. *Szarpać, rozrywać, rozdzierać na kawałki; lacerare, laniare* *Mącz, Cn; defloccare, dilaniare, ulcerare* *Mącz; charaxare, concerperere, conscindere dilacerare, deterere, diloricare, discernere, discindere, distrahere, distringere, divellere, perscindere, scindere* *Cn* (29) : *Lacero, Szárpam/ Drapię Drę. Mącz* 181b; *Lanio Drę ná sztuki rozbieram Drápię. Mącz* 183d, 129a.

drzeć co (5): *Iż żaden płátá fukná nowego nie przyślywa do ízátý ítárey: bo ináczey/ y nowe drze [rumpit]/ y nie przyśtoi ítáremu płát od nowego. WujNT Luc* 5/36. *Cf drzeć co komu, »szaty drzeć«.*

drzeć co komu (1) : *Ale gdy wórzálá kury/ Oni íobie drą káptury: [...] Nie dziw iż gościá nie baczą/ Kiedy íami z íobą walczą BierEz* I.

Przysłowie: *Gorszy pochlebca niż Kruk choć niecnótá/ Bo ten po ímierci ten drze zá żywotá. RejZwierc* 216v.

Zwrot: »szaty, odzienie drzeć« = *na znak rozpaczý lub gniewu [szyk zmienny]* (2 : 1): *BierEz* Q4v; *HistJóz* A2v; *Dopiero włofy Stároftá rwác y ízátý drzeć ná íobie/ y íáiác [!] Bogom íwoim począł. SkarŻyw* 152.

W przen [co] (9) : *[o sytuacji w Rzeczypospolitej]* w iednéy łódzi íiedzimy/ Wiátry przeciwné mamy/ wełny biją/ máłzty łómią/ żagle drą *OrzQuin* A3v; *Potym máłpá/ to íełt íumnienie twe/ ktore obyczáiem máłpy drze/ to co íemu niemiło HistRzym* 69.

Zwroty: »drzeć czasy« = *tracić, marnotrawić czas* (1): *Znamy to z twéy choroby/ gdyż íamá ítekáiąc/ Drę czáły [aetatemque meam contero Sz. Szymonowic, Castus Ioseph... Kraków 1587, C2v]* nieíczęśliwé/ twéy męki íłucháiąc. *GosłCast* 26.

»koty drzeć [z kim]« = *być z kim w niezgodzie, mieć zatargi [szyk zmienny]* (3): *z drugimiby też koty drzeć/ ábo íáką nienawiśc wieśc muśiał [cum aliis etiam simultatem vel inimicitias exercent] ModrzBaz* 44v; *PowodPr* 34; *Ale żebym íię nie zdał być iednym z tey rotý/ Co ledá zá przyczýnką z kościółem drą koty KlonWor* 47.

»drzeć oczy« = *przecierać oczy lub może wyteżać wzrok; detergere somnum pollice* *Cn* (1): *Ráno wítawízy drze oczy áno mu zálnęły RejWiz* 31.

»drzeć usta« (2): *Hio, Poziewam/ Drę vftá. Mącz* 156b; *ringor, significat os torqueo, Rozdzieram drę vftá/ wylzczerzam zęby. Mącz* 356c.

a. *Drapać, rwać pazurami; tu: w przen* (3) :

Fraza: »[komu] kotki, koczki drą we łbie« = *ktoś jest głupi, niespełna rozumu [szyk zmienny]* (3): *Bo więc mówią íficie temu kotki Dárły wełbie kto pífał ty plotki RejRozpr* A2; *RejKup* g5v; *Fanicus homo, Człowiek któremu koczki drą we łbie/ álbo íie mu muchy royą w głowie/ yáko niektórzi mówią/ Też Głupi/ Szalony. Mącz* 117d.

b. *Orać zwłaszcza nowinę; moliri, novellare Mącz* [co] (3) : Novello, Drę/ Orzę nowiny *Mącz* 251d, 229c.

drzeć czym (1): Rudetum, Mieyfce pełne rumu też rola którą z nowu drzeć rądem poczęto. *Mącz* 360a.

c. *Rwać ziemię, podrywać brzegi (o prądzie rzeki)* (2) : Wzruczony brzeg albo grobelką nieyaka dla wody aby szkodliwie nie dąrla z ziemię/ drzewa/ albo z gnoyu wczyniona *Mącz* 384a.

drzeć co (1): A gdy Wilła nurt opuściłszy łtary/ Drze sobie nowy/ gdy zbierze bez miary *KlonFlis* F2.

d. *Sprawiać szarpiący ból; ulcere Mącz* [kogo, co] (3) : Ulcero, id est Dilanio, Drąpię/ drę rozyątrzam ciało. *Mącz* 501b; tę iuchę ma pić/ ten kogo kámię drze. *SienLek* 106.

Szereg: »drzeć i gryźć« (1): Luk polny kazi ciało/ ábowie^m ie drze y gryzie *FalZioł* I 102a.

2. *Oddzierać, zdzierać, ściągać, np. skórę lub to czym jest pokryta; cingere, decorticare, deglabrare, deglubere, delibrare, despoliare, exasperare, excoriare, glubere Cn* (26) :

drzeć co (1): *RejRozpr* G3v cf *Przysłowie*.

drzeć co z czego (3): *OpecŻyw* 125; Kiedy mozg ránią ty łą známioná: Rozum łtráci/ [...] ięzyk opuchnie/ á pláłtry s łyebie drze. *SienLek* 146v; *SkarŻyw* 41.

Przysłowie: Bo drzy łyka poki fie drą *RejRozpr* G3v.

Szereg: »drzeć i siepać« (1): katowie fie nán rzucili [...] ij poczęli drzetz ij łiepátz s niego odzienijé/ ij zewlekli go ijże łtál nág *OpecŻyw* 125.

W przeni [co] (22) :

drzeć z czego = ciągnąć zyski, wyzyskiwać (16): záflepiły nam oczy ty rybki ktore łápamy á drzemy łufkę z nich/ tego łmrodliwego morzá á nędznego łwiátá tego *RejPos* 175v, 347. Cf »drzeć łyka«, »drzeć z skory«, »drzeć wełnę«.

Zwroty: »drzeć barána, [kogo] by barana« = *wyzyskiwać* [szyk zmienny] (3 : 1): *RejRozpr* B4; Bo dzyerzyli árendá ábo k wierney ręce/ przedłię drze báráná iáko moze/ áby co moze być nawięcey nam zołtáło. *RejPos* 325; *RejZwierc* 78, 228v.

»drzeć krowę, skopy« = *zabijać bydło rzeźne* (1 : 1): Więć tu iedęn łwiczky łtawia A drugi obiady łprawia. Więć tu karmi Mnichi Popy Skubie gefły a drze łkopy. *RejKup* d2v; *RejWiz* 192v.

»drzeć łyka (i) z suchego drzewa, i z dębu« = *wyzyskiwać ponad wszelką miarę* [szyk zmienny] (3 : 1): A on nędznik [...] biega/ łapa/ drze łyká kędy moze y z drzewá łuchego *RejPos* 218, 71, 81v; Y což małz łákomcze po tym/ Ize włzytko myłłifz o tym/ Abyś dárł y z Dębu łyká/ To twoiá włzytká praktyká. *RejZwierc* 231v.

»z siebie drzeć« (1): Bo dom/ dzyeci/ á żona/ nie nátkáne piekło/ [...] Bo chocia y s łiebie dręc tám włzytko podáie *RejWiz* 57.

»drzeć [co] z skory« = *bardzo wyzyskiwać* (1): O nędzny łwiecki Pawie y z mięłem y s piory/ Iuz leżyłz ołkubiony/ drudzy cie drą s łkory. *RejWiz* 84.

»drzeć wełnę [z kogo, z czego]« [w tym: z barana (1), by z barana (1)] = *wyzyskiwać* [szyk zmienny] (9): *RejWiz* 57; á poborcá ten okrutny twoy nie zámiełzkał cie nápiłác w márne reyełtrá łwoie/ áby dárł wełnę s łiebie wedle myłłi łwoiey. *RejPos* 19, 114v, 123 [3 r.], 123v, 347v; *RejZwierc* 217.

Szereg: »drzeć a łupić« (1): ktorzy [faleszniki a wymyślacze] nie pátrzą iedno áby dárli á łupili wełnę s tych nędznych owieczek twoich/ nie wchodząc przeze drzwi do they świętey owczárniey twoiey *RejPos* 347v.

3. *Wydzierać, grabić, łupić; pobierać wygórowane opłaty; devastare, diripere, manubias facere, pervastare, populare, spoliare, vastare, vexare Mącz; compilare, praemiari Calep; capere, carpere, furari, supulare Cn (30) : RejRozpr* K3; Każdy drze kto się nieleni. Włytko tu mnich kłobie zenie *RejKup* c2v; *Mącz* 209b, 476b, 491d; (*did*) Mytnik. (-) By też wierę dárł przedzięki/ Nie máłz w czym rozmoczyć ręki. (*did*) Podfkárbi. (-) Przetho nie máłz iże drzecie/ Máło nie dwa kroć bierzecie *RejZwierc* 234; Pátrzay iákie łupieństwá drogości náłtáły/ [...] Iáko łupią ná tárgach/ [...] iáko drą kupczycy. *BielRozm* 10; *Compilo* – Zewfząd łupie, kradnę drę *Calep* 227a, 835b; *JanNKarKoch* F.

drzeć co (7): A Czo darli Sprawcze yego To ieft tanié ínac vniego *RejKup* bb6; dobytku w kárczmách wsiách/ y ná mieyfcách pułtych/ żaden nie ma drzeć íwowlonie [*non recipiant JanStat* 588] *SarnStat* 293; *CiekPotr* C2v. *Cf drzeć co z kogo*.

drzeć kogo, co = z kogo, z czego (9): *RejKup* c8v; *LubPs* T5v; *GroicPorz* B4; *BibRadz Is* 17/14; *RejPos* 223; (*did*) Ziemiánin. (-) [...] Aleby nas Sláchty nie drzeć/ A poczynić nam gránice/ Praw nie wywrácác ná nice. *RejZwierc* 234, 228v, 234; *KmitaPsal* A2.

drzeć co z kogo (4): *RejKup* g6; Bo drą z nyewinnych ludzi dáry bez litości. *LubPs* G2; Zbytnie z nich [*poddanych*] dárto podymne y dáni. *KlonKr* A2.

drzeć komu czym (1): *RejZwierz* 103 *cf Przysłowie*.

Połączenia szeregowy (3): Winy nieśłufzne bierze/ drze/ łupi/ dręczy vbogie ludzi/ nieznáiąc Práwá *GroicPorz* B4; *RejPos* 219v, 223.

Przysłowia: Bo ináčzey nie będye/ kto ízczypty cudzego/ Temu dyabeł drze garfcia/ y páná fámeo. *RejZwierz* 103.

Ty drzez dzys a iutro ciebie. Tak się świat ten kolem toczy Wzaiem łobie lupyą oczy. *RejKup* f3.

Szereg: »drzeć, szarpać« (1): bo oni to tylko zá słufzną Máią, nie rułzác, czego záchwycić nie mogą: Iníże wlyfłtko, drzeć, ízárpác, á vkryć im nie grzech. *CiekPotr* C2v.

W przen (1) :

Zwrot: »drzeć [kogo] aż do kości« = *bardzo wyzyskiwać* (1): Wymyśli nowe podatki, Szosy i ine popłatki, Wyciągając przez lutości, Drą ubostwo aż do kości. *BierRozm* 11.

Synonimy: 1. *drapać, rwać, szarpać, targać; a. orać; c. gryźć; 2. ciągnąć, łupić; 3. brać, ciągnąć, drapać, łupić, szarpać, wyciągać.*

Formacje współrdzenne: *dodrzeć, obedrzeć, odedrzeć, odrzeć, podrzeć, przedrzeć, przydrzeć, rozedrzeć, udrzeć, wydrzeć, zadrzeć, zedrzeć; drać; dodzierać, nawydzierać, oddzierać, odzierać, podzierać, porozdzierać, powydzierać, przedzierać, rozdzierać, udzierać, wdzierać, wydzierać, wzdzierać, zadzierać, zdzierać, zwydzierać.*

Cf DARCIE, DARTY, DRĄC, DRZENIE